

SÖMÜRGEÇİ İSPANYOL AMERİKASI'NDA ARİSTOTELESÇİ DOĞAL KÖLE KAVRAMI

Fatma DORE*

ÖZET

Rönesans'ta İspanyol bilginleri nazarında Aristoteles'in konumu oldukça yüksektir. Dolayısıyla onun doğal köle kavramı, Amerika kıtasında karşılaşılan yerli halkların statüsüne ilişkin entelektüel tartışmaların çerçevesini belirlemiştir. Sözkonusu kavram, kölelik olgusunun toplumun tam işlevselliği için gerekli olduğuna inanan Antik Atina'nın köleci toplumu bağlamında geliştirilmiştir. Öte yandan Aristoteles'in doğal köle kavramı her halükarda bir belirsizlik de içermektedir. St. Thomas Aquinas zamanında Aristotelesçiliğin yeniden doğuşuyla birlikte bir kez daha önem kazanan kavram, St. Augustine'e göre erken Kilise'de geçerli değildir, ancak Rönesans'ta Aristotelesçilik etkisinin yükselmeye devam etmesiyle birlikte İspanyol düşünürleri arasında çok önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Çalışmada, onların doğal köleler olduklarını ileri sürenlerle, bu tavrı reddeden ancak eğitim yoluyla bilişsel yetilerinin iyileştirilebileceğini savunanlar olmak üzere iki tarafın tartışma konusu olan köleleştirilen yerli Amerikalıların durumu incelenmektedir. Las Casas, ikinci gruba girmekte, aynı zamanda Aristotelyen doğal köle kavramını tamamıyla reddetmektedir.

Anahtar Sözcükler: Aristoteles, doğal köle, St. Augustine, St. Thomas Aquinas, Bartolomé de Las Casas.

(The Aristotelian Concept of the Natural Slave in the Spanish Americas)

ABSTRACT

This paper demonstrates that due to the great status of Aristotle among the Spanish scholars in the Renaissance, his concept of the natural slave framed the debate in which these intellectuals dealt with the newly encountered native peoples of the Americas. It first reveals that this concept was developed within the context of the slaveholding society of ancient Athens, where slavery was regarded as a requisite for that proper functioning of that society. It also shows that the concept itself is an ambiguous one. The paper then demonstrates, mainly through the writings of St Augustine, that in the early Church the concept fell into abeyance before being brought back into significance in the time of St Thomas Aquinas with the rebirth of interest in Aristotle. It then shows that with the influence of Aristotle continuing to rise into the Renaissance, the concept of the natural slave became one of great importance, including amongst the aforementioned Spanish scholars. It next reveals how the status of the newly encountered native Americans, who were being enslaved, was debated in terms of the natural slave, with one side taking the view that the native Americans were indeed natural slaves, whilst the other denying that this was the case, although advocating education to improve the reasoning ability of these peoples. Lastly, it shows that Las Casas belonged to the latter side, whilst also rejecting the concept of the natural slave altogether.

Keywords: Aristotle, natural slave, St Augustine, Thomas Aquinas, Bartolomé de Las Casas

* Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi, dorefatma@gmail.com
FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2016 Bahar, sayı: 21, s. 31-50
ISSN 1306-9535, www.flsfdergisi.com

Giriş

Aristoteles eserlerinin büyüklüğünü “Spencer’in dönemine kadar hiç kimse öylesine bir bilgi ve teori sentezini oluşturamamış, o zaman bile ancak yarı değerine ulaşmıştır” ifadeleriyle betimleyen Pulitzer Ödüllü tarihçi ve filozof Will Durant’a göre işte bu nedenle “Aristoteles yirmi asırdır kendisine verilen *Ille Philosophus*: Filozof saygın ismini hak etmektedir.”¹ Ona göre bu muazzam yekûn, aynı zamanda “şimdiye kadar başka hiçbir filozofun eserinde Aristoteles’te olduğu kadar hata ve saçmalıklar içerilmediği” anlamına da gelmektedir. Bu “saçmalıklar”dan bir tanesi elbette Aristoteles’in doğal köle kavramıdır ki, Durant bu konuyu eleştirel bir tavırla şöyle dile getirir: “[Aristoteles] Düzensizlikten o kadar korkuyordu ki, köleliğin korkutuculuğunu unuttu gitti.”² Nitekim Aristoteles’in sözü geçen kuramı çokça eleştirilmiştir. Örneğin T. A. Sinclair, Aristoteles’in *Politika*’sına yazdığı girişte, Antik Yunan düşünürünün bu konudaki görüşünü “duyarsızlık mı yoksa aptallık mı diye yorumlamak” konusunda kafa patlatır.³

Bununla birlikte Aristoteles’in düşünce tarihi üzerindeki güçlü tesiri göz önüne alındığında, doğal köle kavramının kendisi de belirli zamanlarda ve yerlerde oldukça etkili olmuştur. Bunun en açık örneklerinden biri on altıncı yüzyılda yeni fethedilmiş Amerika’da mevcuttur. Filozofun sorunsal doğal köle fikrinin, kıtanın yerli halklarına karşı sergilenecek tavır konusunda İspanyol bilgeleri arasında cereyan eden tartışmaları biçimlendirmesi, kendisine biçilen statünün aleni göstergesidir. Bu çalışmada öncelikle Aristoteles’in doğal köle kavramı incelenerek ilgili tüm unsurlarıyla birlikte bir bağlama yerleştirilecektir. Daha sonra bu kavramın Ortaçağ ve Rönesans’ta özellikle de filozof Thomas Aquinas’ın düşüncesindeki önemine bakılacaktır. Amerika yerlilerinin kendi kıtalarında köleleştirilmeleri gerçeğine de kısaca değindikten sonra çalışmanın yukarıda belirtilen konusu ele alınacaktır.

¹ Will Durant, *Outlines of Philosophy: Plato to Russell*, Ernest Benn Limited, London, 1962, s. 68.

² a.g.e., s. 98.

³ T. A. Sinclair, “Introduction”, *The Politics* içinde, ed. ve çev. T. A. Sinclair, Penguin Books Ltd., Middlesex, 1976, s. 17.

Aristoteles'in Kölelik Üstüne Düşündükleri

Aristoteles "Yunan toplumuna egemen olan statüko"nun bir savunucusuydu⁴ ve bu, o toplumda önemli bir faktör olan kölelik kurumunu da içermekteydi. Aristoteles Atinası'nda köle sahipliği yaygın bir şey olduğu gibi bu durum yalnızca zenginlerle sınırlı değildi.⁵ Atina ve çevresindeki bölgede 80.000 ile 100.000 arasında olduğu tahmin edilen köleler sayısal olarak şehir-devlet -ya da polis- vatandaşlarını bir ya da bir buçuk kat aşırıyordu. Kölelerin büyük çoğunluğu Yunanistan'a, ülkenin Doğu ve Kuzey'indeki dış topraklardan canlı bir köle ticareti yoluyla ithal edilmişlerdi.⁶

Aristoteles'in bu kurumun bozulmadan korunması gerektiğine olan inancı, onsuz "polisin nihai hedefi olan kültürel yaşam"ının olanaksız olacağı kanaatine dayanıyordu.⁷ Dolayısıyla, onun bakış açısı söz konusu kurumun yaşam tarzlarının korunması için gerekli olduğuna inanan hemşehrilerinin genel fikriyle uyum içindeydi. Ortalama bir Atinalı'nın kendini özgür bir adam olarak görmesi, bir usta tarafından istihdam edilerek boyunduruk altına alınmamış olma anlamına gelirken, seçkinler için bu, olmadığı takdirde, örneğin felsefi araştırmalar yapamayacakları boş vakitlerinin dayandığı kölelik kurumunu gerektirirdi.⁸ Hal böyleyken köleliğin kaldırılması, doğuracağı kargaşa yüzünden hiç kimsenin düşünemeyeceği kadar radikal bir şeydi. Diğer yandan çok ucuz oldukları için birçok köleye sahip olabilmek⁹ gerçeği de mevcut durumun devamını teşvik ediyordu.

Bununla birlikte, adaleti düşüncesinin merkezine koyan Aristoteles çapında bir düşünür, köleliği basit faydacı argümanlarla ileri süremezdi, ilaveten köleliğin "doğa(ların)dan kaynaklanmadığını...ve böylesi bir ayırımın metazori oluşundan dolayı haksız bir şey olduğunu söyleyen"lerle¹⁰ de başa çıkması gerekiyordu, nitekim bu argümanın birkaç savunucusu

⁴ W. W. Fortenbaugh, *Aristotle on Emotion*, Gerald Duckworth & Co Ltd., London, 2002, s. 50

⁵ Belirtmek gerekir ki bu kurum Antik Yunan'ın yalnızca bu büyük şehir-devletine özgü değildir. Tarihçi A. H. M. Jones'a göre "bu kurumsal yapı çağdaş dünya genelinde pek olağan görülürken bir tek Atinalılar'ın köleliği kabul ettiklerini söylemek adil olmaz." (A. H. M. Jones, "Athens and Sparta", *The Greeks* içinde, ed. H. Lloyd-Jones, A.C. Watts & Co. Ltd., London, 1962, s. 61.)

⁶ Antony Andrewes, *Greek Society*, Penguin Books Ltd., Middlesex, 1991, s. 147-8.

⁷ Sinclair, Introduction, s. 17.

⁸ Andrewes, *Greek Society*, s. 146.

⁹ a.g.e., s. 148.

¹⁰ Aristoteles, *Politika*, çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul, 2013, s. 28. Bundan sonra *Pol.* şeklinde geçecektir.

vardı.¹¹ Aristoteles, köleliği meşru bir zeminde doğrulama gereğini duydu ve onun doğal bir temeli olduğunu iddia etti. *Politika*'da şunları söyler: “[D]oğaları itibariyle kimi insanlar özgür kimileri köledir. Bu insanların da kölelik yapmaları uygun ve doğaldır.”¹² Bu doğal kölelik fikri, bir köle ve özgür bir kişi arasında temel bir farklılık olduğunu varsayar ve Aristoteles'e göre bu fark bilişsel yetenekte bulunur. O, “[r]uhtaki düşünme yeteneği...kölede hiç yoktur”¹³ der. Ona göre köleler adeta “evcil hayvanlar gibi” yalnızca “beden gücü” ile donatılmış olup kendilerinden “bedenlerini kullanarak çeşitli işler yapmaları dışında başka bir şey beklenemez.”¹⁴

Aristoteles'in doğal köle kavramında önemli bir noktaya dikkat çekmek gerekirse; filozofa göre kölelerin zihinsel yetenekler sergileyememeleri dünyevi görevlerini yürütmek zorunda olmalarından kaynaklanmaz, bilakis onlar zihinsel yetilere sahip olmadıkları için haklı olarak köledirler.¹⁵

Aristoteles bu bakış açısıyla, “doğal köleliği düşünsel yetisizlik temeline dayandırmış olur.”¹⁶ Her ne kadar Fortenbough, filozofun bu iddiayla kölelerin hiçbir zihinsel kapasiteye sahip olmadıklarını söylemeye çalışmadığını, onları “sadece bedensel edimler gösteren garip bir tür bilişsel olmayan hayvan” olarak sınıflandırdığını¹⁷ belirtse de, Aristoteles'in “[k]öle canlı bir araçtır, araç ise cansız bir köle”¹⁸ gibi ifadeleri bu tür bir belirsizliğe izin vermektedir. Sonuç itibariyle Aristoteles doğal köleyi etten bir makine ya da örneğin öküz gibi bir hayvan olarak görmeseydi, etrafındaki köle sahibi toplumun sergilediği kanıtlarla çelişmiş olurdu. Dahası, Aristoteles için doğal kölenin kavrama kapasitesi özgür bir adamınkinin aksine sınırlıdır. Bir kölenin görevlerini yerine getirebilmesi için gerekçe düzenlenebilir, ancak kölenin kendisi gerekçe üretmez.¹⁹ Buna göre doğal köle, kendisi adına düşünme gücüne sahip bir kişinin kılavuzluğunu gereksinir.²⁰ Aristoteles bu nedenle doğal köle için, kölelik konumunda bulunmasının kendisi için faydalı olacağı anlamında “yönetilme

¹¹ Andrewes, *Greek Society*, s. 156.

¹² *Pol.* s. 31-32.

¹³ *Pol.* s. 46.

¹⁴ *Pol.* s. 31.

¹⁵ Fortenbough, *Aristotle on Emotion*, s. 59.

¹⁶ a.g.e., s. 57.

¹⁷ a.g.e., s. 54.

¹⁸ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, 1161b5, çev. Saffet Babür, BilgeSu Yayıncılık, Ankara, 2014. Bundan sonra *N.E.* şeklinde geçecektir.

¹⁹ Fortenbough, *Aristotle on Emotion*, s. 57.

²⁰ a.g.e., s. 54.

ve emir bekleme[leri]nin daha uygun” olduğunu ileri sürer.²¹ Filozof aynı zamanda efendi ile köle arasındaki ilişkinin, “burada efendiye yararlı olan yerine getirilir”²² temelinde “tiranlık”a benzediğine ve bu nedenle yanıltıcı bir tablo sergilediğine dikkat çektikten sonra, adaletin kölelerle bir ilintisi olmadığını,²³ dolayısıyla “bu [ilişkinin] *doğru*”,²⁴ yani adil bir ilişki olduğunu altını çizer.

Daha önce de belirtildiği gibi söz konusu kavram çok tenkit edilmiştir; yalnızca köleliği gerekçelendirme girişimi açısından değil, aynı zamanda bulanık doğası gereği de eleştiriye açıktır. Zira Aristoteles, savaşta esir alınanların yasal olarak köleleştirilmelerine ilişkin soruyu geçiştirmektedir.²⁵ Yani özgürken kazara kötü koşullar sonucu esir düşen insanlar şimdi doğal köle mi olacaklar o belli değil. Filozof barbar dediği belli tipteki insanları doğal köle olarak değerlendirir, ama bu konuda da görüşünü netleştirmez.²⁶ Bu hususta örneğin Julie K. Ward şunları söylemektedir:

Batı'nın ırkçı politikalarıyla Aristoteles'in kölelik kuramı arasındaki ilişki, modern dönemde [insanı] filozofun bizzat kendisinin etnik kimlik ile kölelik arasında bir bağ oluşturduğu varsayımına sevk ediyor. Aristoteles'in *Politika*'sında bu bağa yönelik metne dayalı kanıtlar çelişkili sonuçlar nedeniyle belirsizdir; bazı paragraflarda kölelikle “barbarlık” arasında bir ilişki şeklinde görünür, ancak birçok yerde bunu doğrulamakta noksan kalır...[Yine de, *Politika*'da] biri barbar olabilirken köle olmayabiliyor...nihayetinde ilki diğeri için yeter neden değil...[Dahası,] aksi savunulmadığından, metinden çıkarılabilecek nihai sonuç doğal köle olmanın bir barbar olmayı içerdiği ancak bir barbar olmanın doğal köle olmak için gerekli bir koşul olmadığı şeklindedir.²⁷

²¹ *Pol.* s. 31.

²² *N.E.* 1160b30-32.

²³ *N.E.* 1161b-2.

²⁴ *N.E.* 1160b32.

²⁵ *Pol.* s. 33.

²⁶ *Pol.* s. 33.

²⁷ Julie K. Ward, “*Ethnos in the Politics: Aristotle and Race*”, *Philosophers on Race: Critical Essays* içinde, ed. Julie K. Ward and Tommy L. Lott, Blackwell Publishers Ltd. Oxford, 2002, s. 28.

Kuşkusuz bu belirsizlikler Aristoteles'in bu kavramı ileri sürmesini önlememiş, hatta yukarıda belirtildiği üzere doğal köleliğin "doğru" olduğunu iddia etmiştir.

Hristiyan Düşüncesinde Kölelik

Bu doğal köle fikri köklü bir ideolojik devrimle Hristiyanlaşan Batı Dünyası'nda baki kalmıştı. Allah'ın yarattığı herkesin eşitliğini vurgulayan Hristiyanlık'ın mutlaka bu kuruma saldıracağı fikriyle kavramın sağ kalması düşünülemezdi.²⁸ Diğer yandan genel anlamda olumsuz bir bakış açısıyla değerlendirilen kölelik, Kilise'nin yeni düzeniyle tamamen uyuşmaz bir şey de değildi ve böylece Antik Yunan kültür ve bakış açısını miras alan putperest Roma İmparatorluğu'ndan, Hristiyanlaştırılmış yeni tezahürüyle devam etti.²⁹

Gel gelelim, yukarıda değinildiği gibi, kölelik kurumu hayatta kalmasına rağmen Aristotelesçi doğal köle fikri erken Kilise döneminde askıya alınmıştır. Bu bağlamda "Ortaçağın...en önemli düşünürlerinden biri"³⁰ olarak gösterilen filozof ve Kilise Babası St. Augustine'nin (MS 354-403) düşünceleri aydınlatıcıdır. Açıktır ki doğal köle kavramı bazı insanların bilişsel yetisizlikleri nedeniyle başkalarından aşağı olduğu fikrine dayanır. Bununla beraber Augustine ve erken Kilise akla değer vermez, dolayısıyla böyle bir ayırımın da bir geçerliliği olmayacaktır. Akıl değersizleştirilmesi temayülü, inanca ve ilk günaha yapılan vurguyla ilintilidir. İlk günah, insanların doğasının zorunlu ve kaçınılmaz bir şekilde çarpık olduğu ve kendi çabalarıyla bu durumlarını düzeltmeyecekleri düşüncesine dayalıdır.³¹ Bu, Yunanlılardakinin aksine bilgide ilerlemenin akılla olamayacağı ve nasıl ki günahattan kurtuluş Tanrı'nın inayetiyle olacaksa, bilgiye ulaşmanın da yalnızca "Tanrının aydınlatması" ile olacağı anlamına gelir.³² Bu durum insanlar arasında akıl yetisi temelinde herhangi bir ayırımı önlediği gibi St. Augustine'in nazarında köleliğin ne doğal ne de iyi bir kökene dayanmadığı fikrini de ortaya koyar.

²⁸ Alasdair MacIntyre, *A Short History of Ethics*, Routledge, London, 2002, s. 111.

²⁹ Cyril Mango, *Byzantium: The Empire of the New Rome*, Orion Books Ltd., London, 1998, s. 40-1.

³⁰ Gordon Leff, *Medieval Thought: St Augustine to Ockham*, Penguin Books Ltd., Middlesex, 1958, s. 34.

³¹ a.g.e., s. 37.

³² a.g.e., s. 41.

Augustine “Tanrı’nın bizi yarattığı tabiat doğrultusunda kimse kimsenin kölesi değildir”³³ ifadesi temelinde Aristoteles’in görüşünü yadsır. “[I]nançlı kimseler”in “kötü efendiler”e esir düşme ihtimalinin³⁴ de altını çizmek suretiyle, köleliğin aslında “doğal” bir nedene dayanmadığını düşünmektedir. Yine de, doğal olmayan nedenler temelinde kölelik gerçeğini doğrulamakta ve bunun ilk günden kaynaklandığını düşünmektedir. “Günah, köleliğin...temel nedenidir” diyen Augustine’e göre “köle”, “doğa değil günahla çağrışimli” bir “ad”dır ve günahkar oğlu Ham’a³⁵ uyguladığı adil ceza çerçevesinde “hakkaniyetli Nuh” aracılığıyla *Tevrat*’ta yer almıştır.³⁶ Ayrıca o zamandan beri suç ve uyumsuzluğa neden olan günah evrende devam ettiğinden, suçların kimi zaman kölelikle cezalandırılması lüzumludur. Ancak bu anlayış, Aristoteles’in doğal köle kavramından oldukça uzak olup, “tüm ortaçağ ilahiyatçılarının en saygını”³⁷ olarak vasedilen Hıristiyan filozof St. Thomas Aquinas tarafından böyle bir anlamda değerlendirilinceye kadar yaklaşık bin yıl geçerliliğini sürdürecektir.

St Thomas Aquinas (1226-1274) ile birlikte aklın yeniden olumlu değerlendirilişi, Aristoteles’e³⁸ duyulan yenilenmiş ilgiyle bağlantılıdır ve bu bileşimden hareketle doğal köle kavramı da yeniden güçlenecektir. Aquinas, Yunan düşünürün felsefesini Hıristiyan teolojisi ile uyumlu hale getirme girişimi olan “Hıristiyan Aristoculuk”un en önemli kurucularındandır.³⁹ Bu uzlaştırma Aquinas’ın akla önemli bir yer vermesi ve Hıristiyanlığın hakikatini kanıtlamak bağlamında onu “doğru yerine koyma”⁴⁰ girişimiyle

³³ Aug. XIX.15 325.

³⁴ Aug. XIX.15 324.

³⁵ Bu muayyen “günah” için *Kutsal Kitab*’ın *Yaratılış* 9/18—28 kısmına bakılabilir. Kıssada Nuh’u çıplak bir şekilde uyurken gören oğlu Ham bunu diğer kardeşlerine – Sam ve Yafes- söyler, ancak onlar babalarına böyleyken bakmamak için yüzlerini başka tarafa çevirirler. Nuh uyandığında Sam ve Yafes’in iffetli davranışlarını takdir eder ve Ham’a iki kardeşinin kölesi olsun diye beddua eder.

³⁶ *Yaratılış* 9/18—28.

³⁷ John Hale, *The Civilization of Europe in the Renaissance*, HarperCollinsPublishers, London, 1993, s. 496.

³⁸ Aristoteles, Hıristiyan Avrupa gözünde uzun zaman şüpheli yerini korudu. Leff’e göre onun “hareket ve değişim”e odaklı ve dolayısıyla “ötesinin hakikati”yle değil de yalnızca bu dünyayla ilgili olan “oluşan dünya” üzerindeki etkisi nedeniyle onların ilgi alanına girmedi. Üstelik Aristoteles’in “yaratıcısız bir dünya ve ruhsuz insan”ı içeren kozmolojisi Hıristiyanlık açısından “Hıristiyan bakış açısına gerçek bir tehdit” içeriyordu ve bu nedenle “Aristoteles’in Hıristiyan düşünürlerin kalbinde hemencecik yer etmemesi” pek şaşırtıcı değildi (Leff, *Medieval Thought*, s. 221).

³⁹ Leff, *Medieval Thought*, s. 211.

⁴⁰ Aquinas’ın düşünsel devrimi yine de çok abartılmamalıdır. Leff’in belirttiğine göre “Thomasçılık”ın [yani Aquinas felsefesi] temeli aklın inancı inkar etmesi değil onunla

başladı.⁴¹ Aquinas insandaki akletme yetisinin tamamen bozulmuş olduğunu düşünmüyordu bilakis aklın hakikatleri kavrayabileceğine, dolayısıyla “tinsel formlar”ın anlaşılabilmesini sağlayan⁴² “deney ve kanıt” bilgisine akılla ulaşılabilmesine inanıyordu.⁴³ Aquinas da ilk günaha inanır ancak, insanın doğrunun ne olduğunu tespit edebilmesine değil de, doğru olma çabasına zarar verdiğini düşünür.⁴⁴ Aquinas'ın Aristoteles'e ilgisine gelince, bu onun 1259 ve 1268 yılları arasında uzun bir süre İtalya'da kaldığı döneme rastlar. Bu yıllarda *Politika* da dahil Aristoteles'in eserlerine ve bunlar üzerine yorumlar yazmaya kendini kaptırmış olan Aquinas'ın bu yoğun çalışmasının sonucunda bakış açısını “şekillendiren en etkili” figür Aristoteles olmuştur.⁴⁵

Aquinas'ın *Kâfirlere Karşı (Summa Contra Gentiles)* eseri rasyonel argüman açısından onun en büyük çalışmasıdır ve aynı zamanda doğal kölelikle ilgili görüşlerini de içerir. Bu konuyu eserin “Kendi Aralarında ve Öteki Şeyler Karşısında İnsanların Düzenlenişi Üzerine” başlıklı bölümünde hiyerarşiyi mütalaa ettiği yerde ele alır. Aquinas burada “bir şekilde aklın ışığından pay aldığı”⁴⁶ için insanı, “aklî tözler”⁴⁷ olarak tanımladığı melekler ile hayvanlar arasına yerleştirir.⁴⁸ Bu hiyerarşi, böylece sahip oldukları rasyonel yetenekleri bağlamında tanımlanmış olmaktadır. Dolayısıyla Aquinas'ın “hem hayvan hem de rasyonel varlık”⁴⁹ olarak gördüğü insanı meleklerin altına ancak “onlara üstün olduğu”⁵⁰ için de hayvanların üstüne yerleştirmesi şaşırtıcı değildir. Lakin doğal köle kavramıyla ilgili husus, bütün insanların akıldan eşit şekilde pay almadıklarıyla temellendirilir. Aquinas açıkça Aristoteles'i doğrular:

Aynı temelde, insanların kendi aralarında da sıralanış vardır. Nitekim kavrayışta doğal olarak üstünlük gösterenler kontrolü elinde tutar, öte yandan kusurlu bir kavrayışı olup da

bütünleşmesidir” ve akıl Aquinas için hiçbir zaman inanca baskın gelemez (Leff, *Medieval Thought*, s. 212-3).

⁴¹ a.g.e., s. 212-215.

⁴² a.g.e., s. 222.

⁴³ a.g.e., s. 215.

⁴⁴ a.g.e., s. 251.

⁴⁵ a.g.e., s. 213-214.

⁴⁶ Aquinas III.81.1.

⁴⁷ Aquinas, II.44.4.

⁴⁸ Aquinas, III.81.1.

⁴⁹ Aquinas, II.30.10.

⁵⁰ Aquinas II.22.6.

Fatma DORE

güçlü bedene sahip olanlar, Aristoteles'in *Politika*'da belirttiği gibi tabiat gereği hizmet etmeye uygun görünüyor.⁵¹

St Thomas bu yaklaşımını dinî kanıtlarla da desteklemeye çalışır:

“Ahmaklar da bilgelerin kulu olur”⁵² diyen Süleyman'ın görüşü ve yine “halkın arasından Tanrı'dan korkan yetenekli adamlar seç...Halka sürekli onlar yargıçlık etsin”⁵³ sözleri de bu fikirle uzlaşır.⁵⁴

Böylece Aristoteles'te olduğu gibi Aquinas'a göre de aklî yetinin azlığı doğal köleliği geçerli kılmakta, hatta kararları akılla tespit edilemeyen irade özgürlüğü yoluyla kurtuluş mümkün olmadığından belirleyici bir unsur olmaktadır.⁵⁵ Aquinas, insanın akli yetisi temelinde hiyerarşik sıralanışını, üstün akletme melekesine sahip meleklerin üstte ve akledemeyen hayvanların ise altta olduğu varlıklara dair daha büyük bir hiyerarşik sistem içinde göstererek tartışmayı geliştirir. Çalışmasının bu bölümünü “[d]emek ki, ilahi takdirin her şeyin üzerine düzen yüklediği açıktır, böylece Havari'nin dediği kesinlikle doğrudur: “Allah'ın işleri iyi düzenlenmiştir”⁵⁶ gibi bir savla bitiren Aquinas, doğal köle kavramının ilahi mukadderat olduğunu kuvvetle ima etmektedir.

Rönesans'ta Tutum

Rönesans'a geçişte Aristoteles'in konumunda dramatik bir yükseliş görülmüştür. Rönesans'ın en önemli kültür merkezlerinden biri olan Vatikan'daki Apostolik Saray'ın duvarında bulunan Raphael'in dev *Atina Okulu* Aristoteles'e gösterilen hürmeti açıkça gösteren bir sanat eseridir. Bu tabloda Aristoteles Antik dünyanın “en yüksek iki figürü”nden biri⁵⁷ olarak

⁵¹ Aquinas, III.81.5.

⁵² *Kutsal Kitap*, s. 797.

⁵³ *Kutsal Kitap*, s. 90.

⁵⁴ Aquinas, III.81.5.

⁵⁵ Leff, *Medieval Thought*, s. 224.

⁵⁶ *Kutsal Kitap Romalılar* 13:1 (akt. Aquinas III.7)

⁵⁷ Diğerleri Platon'dur.

temsil edilir.⁵⁸ Aristoteles'in itibarının yeniden yükselmesi Aquinas'la Rönesans arasındaki yüzyıllarda hızla ilerlemiştir. Örneğin Dante Alighieri'nin *İlahi Komedya*'sında Aristoteles, Dante'nin Hıristiyan olmayıp da kendilerine çok büyük saygı beslediği kimseleri öbür dünyada yerleştirdiği *Araf*'taki sakinlerden biridir.⁵⁹ Dante, *Araf*'ta Aristoteles'i - "felsefi ailesi" - öteki büyük filozoflar- tarafından çevrili ve büyük filozofların hepsinin "ona saygı sunduğu" "bilginlerin en bilgini" biçiminde betimler.⁶⁰ Eser üzerine bir uzman olan Mark Musa şunları söyler:

Dante'ye göre Aristoteles, insan aklının zirvesini, Hıristiyan vahyinin yardımı olmaksızın bir insanın kendi başına ulaşabileceği en üst noktayı temsil ediyordu. Dante *İncil* dışında en çok Aristoteles'ten istifade etmiştir.⁶¹

Rönesans'ta Aristoteles etkisinin çok büyük ve yaygın oluşu, büyük ölçüde Aquinas'ın onu yeniden itibarlı kılmasına borçlu⁶² olarak "her üniversitenin ders müfredatında geniş bir yer tutmaya devam etmesi"⁶³ ileride incelenecek kilise adamlarıyla bağlantısı açısından önemlidir. Aquinas'ın kendisi de bu etkinin oluşması için çok büyük çaba göstermiştir.⁶⁴ Aquinas, Kilise bilim adamları tarafından yoğun bir şekilde okunmuş,⁶⁵ aynı zamanda Erasmus tarafından da takdir edilmiştir.⁶⁶

Aristoteles'in doğal köle kavramı, Aquinas tarafından da benimsenmiş olduğu göz önüne alındığında, bilhassa Aristoteles'in kendi

⁵⁸ Michael Wood, Bruce Cole & Adelheid M. Gealt, *Art of the Western World: From Ancient Greece to Post Modernism*, Simon & Shuster Inc., New York, 2006, s. 150.

⁵⁹ Dante, eserinde Antik dünyanın birçok lider ve entelektüelleri yanı sıra Selahattin Eyyubi gibi Müslüman savaşçılar ve İbn Sina ile İbn Rüşd gibi İslam filozoflarına da saygın bir yer vermektedir (bkz. Dante, *İlahi Komedya*, s. 60-61).

⁶⁰ Dante, *İlahi Komedya*, ss. 60, 303.

⁶¹ Mark Musa, "Notes" for Canto IV., *The Divine Comedy: Vol I: Inferno* içinde, Dante Alighieri, Penguin Books Ltd., London, 1984, s. 106.

⁶² Unutulmamalıdır ki Ortaçağ felsefesi tarihçileri, XII. yüzyıl Avrupası'nda Aristotelesçiliğin canlanmasında İbn Rüşd'ün Yahudi ve Hıristiyanlar arasındaki lider konumunu teslim etmektedirler (bkz. Macit Fahri, *İslâm Felsefesi Tarihi*, çev. Kasım Turhan, İklim Yayınları, İstanbul, 1992, s. 245,246).

⁶³ Hale, *Renaissance Europe*, s. 286.

⁶⁴ Zira Aquinas çalışmalarını ilahi bir amaca hizmet olarak görüyordu ve sonuçta "akılla imanın uzlaştırılması" girişimi, inanç kaynaklarına yaklaşım tarzlarının çokluğu" dolayısıyla kimilerine göre sıkıcı ve kafakarıştırıcı gelse de büyük "bir bilgi birikimi"nin doğmasına neden oldu (bkz. Hale, *Renaissance Europe*, s. 303).

⁶⁵ Hale, *Renaissance Europe*, s. 233.

⁶⁶ a.g.e., s. 290.

eserleri aracılığıyla dönem boyunca etkili olmuştur. Gerçekten de Rönesans'ta "Antik siyaset teorisine yeniden odaklanma Antik toplumun dayandığı kölelik kurumuna da yeni bir ilgi doğurmuştur."⁶⁷ Anlaşıyor ki Aristoteles'in köleliğe ilişkin düşünceleri itimat edilerek yeniden sahiplenilmiştir. Bu bağlamda Rönesans siyaset filozofu Baldassare Castiglione özellikle önemli bir kaynaktır. Kendisi doğal kölelik kavramından esinlenerek şunları yazmıştır:⁶⁸

[G]erçek özgürlüğün yaşadığımız gibi değil, ancak iyi yasalara göre yaşamak olduğunu söylemeli. İtaat de, komuta etmekten daha az doğal ya da yararlı değil; ve bazıları tabiatları gereği itaat etmek üzere doğar...[b]irçok insan vardır ki eylemleri yalnızca beden kullanımıyla sınırlıdır...[bunlar] rasyonel varlıklar olmalarına rağmen, sahip oldukları akıl kapasitesi sadece bunu farketmeye yeter ancak bundan bir fayda üretmezler.⁶⁹

Bu fikir, Rönesans'ta başlayan İspanyol fetihleriyle Amerika kıtasına da taşınmıştır. Oradaki etkisine geçmeden önce, o dönemde kıtadaki kölelik gerçekliğine bakarak kavramı bir bağlama oturtmak faydalı olacaktır.

Amerika'nın Yerli Halklarına İlişkin Tartışma

Kölelik, fetihlerin başlamasının ardından İspanyollar tarafından Amerika kıtasına getirildi. Kolomb'un kendisi, kıtaya ilk gelişinin üstünden henüz çok zaman geçmeden peşinden gelenlere yerli Amerikalılar'ı köle olarak vermeye başlamıştı⁷⁰ ve daha yüzyılın sonu gelmeden kölelik *encomienda* sistemi olarak kurumsallaşmıştı.⁷¹ Hakikatte, kölelerin efendisi olma ihtimali birçok İspanyolu Batı'ya doğru çekti. Pagden der ki:

⁶⁷ a.g.e., s. 198.

⁶⁸ Aşağıdaki alıntı aslında Castiglione'nin siyasi yapıtı *Saray Nedimi*'ndeki karakter Lord Ottiviano'nun ağzından, tıpkı Platon ve Cicero'nun kendi felsefelerini ortaya koydukları tarzda bir diyalog formuyla çıkar. Diğer karakterlerin yanısıra Lord Ottaviano "yazarın görüşleriyle birebir örtüşen yorumları" dile getirir (bkz. Hale, *The Civilization of Europe in the Renaissance*, s. 359) ve bu nedenle Castiglione'nin sözcüsü olarak değerlendirilebilir.

⁶⁹ Count Baldesar Castiglione, *The Book of the Courtier*, çev. Leonard Eckstein Opdycke, Charles Scribner's Sons, New York, 1903, s. 261.

⁷⁰ Bakewell, *A History of Latin America*, s.79.

⁷¹ a.g.e., s. 80.

Amerika...Avrupa'da erişim imkanı bulamadıkları toplumun bir benzerini kurmak isteyen yerleşimcilere cazip geliyordu. Onların nazarında Kızılderililer, kendi toplumsal yeniden yapılanmalarının *önemli bir parçası* idi. Biliyorlardı ki insanlar, kendilerine komuta edebilecekleri başka insanlar mevcut olduğunda efendi olabiliyorlardı ancak.⁷²

Amerika'da tesis edilen kölelik sisteminin bir görgü tanığı⁷³ olan Bartolomé de las Casas'a göre -kendisi aşağıda daha ayrıntılı olarak incelenecektir- Amerika'da kölelik, "zorbaca ve insanlık dışı davranışlar"⁷⁴ sergileyen İspanyol yerleşimcilerin "hırslarını ve arzularını tatmin etmek için" tesis ettikleri bir kurumdur.⁷⁵ Las Casas, ayrıca İspanyol yerleşimcilerin Amerikalı yerlilere "hayvanlardan daha kötü muamele" ettikleri bu sistemin, insanların hemcinslerine karşı şimdiye kadar tasarladığı "en sert, en insafsız ve acımasız kölelik sistemi" olduğunu iddia eder.⁷⁶

Yine de, Aristoteles'in Antik Yunan'da olduğu gibi, mevcut kölelik gerçeği entelektüel çevrelerde konunun tartışılmasına bir engel teşkil etmedi. Üstelik tartışmanın parametrelerini belirleyen neredeyse iki bin yıldır ölü olmasına rağmen *Ille Philosophus* oldu. Kuşkusuz Amerika kıtasındaki en eğitilmiş İspanyolların Las Casas gibi rahipler olduğu düşünüldüğünde bu pek şaşırtıcı olamaz. Tarihçi Peter Bakewell'e göre Aristoteles'in çalışmalarıyla içli-dışlı Rönesans aydınlarında olduğu gibi "[bunların] birçoğu üniversitelerde kadim dil ve felsefe öğrenimi görmüştü."⁷⁷ Bu nedenle tartışmalarına "doğal köle" kavramı hakim oldu. Bununla birlikte, Antik Yunan'ın aksine, bu aydınların çoğunun İspanyol fetihleri sonrasında karşılaşmış kölelik için teorik destek sağlamaya çalıştığı düşünülmemeli, bilakis onların birincil motivasyonunu bu halkların ekonomik anlamda sömürülmeleri değil, geniş çapta ve hızlı bir şekilde

⁷² Pagden, "Introduction", s. xxvi.

⁷³ Las Casas kendisini, Amerika kıtasında İspanyol yerleşimcilerin olduğu bölgelerde olup bitenleri "birinci elden" aktaran "başlangıçtan itibaren orada bulunan" bir tanık olarak tanıtır (bkz. Bartolomé de las Casas, *Kızılderili Katliamı*, çev. Ömer Faruk Birpınar, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2004, s. 19).

⁷⁴ Las Casas, *Kızılderili Katliamı*, s. 18.

⁷⁵ a.g.e., s. 13.

⁷⁶ a.g.e., s. 18.

⁷⁷ Bakewell, *A History of Latin America*, s. 140.

Katolikleştirilmeleri oluşturuyordu, zira “onların nazarında laik yerleşimciler bu amaca ulaşmada açık engeldi.”⁷⁸

Gerçekten de 1511 yılında rahiplerden biri olan Antonio de Montesinos, Amerikalı yerlileri savunmasında onların “akıl sahibi canlılar” oldukları yargısını açıkça ortaya koyduğu “bunlar insan değil mi?” belagatli sorusunu sorar.⁷⁹ Bakewell, bu sorunun “daha sonraki on yıllar boyunca fırtınalı bir argümanın konusu haline geldiği”ne dikkat çeker. Çünkü, bu sorunun cevabı Aristoteles tarafından ileri sürülen doğal köle anlayışı ile bağlantılıydı ve bu güçlü otorite, onun doğal köle kavramına meydan okumaktan ziyade, sorunun yerli Amerikalılar’ın bu sıfatı hak edip etmedikleri çerçevesinde çözülmesi anlamına geliyordu. Bu hususta bir karara varmak hiç de kolay değildi. Bakewell şöyle der:

Doğal kölenin belirlenmesi her halükarda basit bir iş değildi. Aristoteles geniş bir kategori olarak barbarlığı önermişti.⁸⁰ Dolayısıyla İspanyollar yerli Amerikalılara bakıp öfkeli bir şekilde Kızılderililer’in barbar olup olmadığını tartıştılar. Ama bununla sınıflandırma hususunda daha büyük sorunların içine çekildiler; öyle ki Aristoteles’in kuramsal yorumu “öylesine saflaşabilirdi ki karmaşaya uğrar ve hemen hemen her önyargı veya sonuç onunla kanıtlanabilirdi.”⁸¹

Bu düşünürler için güçlük yalnızca Aristoteles’in doğal köleye dair tanımının zayıflığından değil, aynı zamanda Amerikalı yerlilerin rasyonellik kabiliyetlerinde gözlemlediklerine inandıkları çelişkilerden de kaynaklanıyordu. Nitekim bir tarafta örneğin “insan kurban etme ve yamyamlık ritüelleri”⁸² dolayısıyla onların aklı yetersizlik sergiledikleri düşünülürken; diğer yandan yerlilerin inşa etmiş oldukları başarılı maddi uygarlık bu yetersizlikle uyuşmuyordu. Mesela 1519 ile 1521 yılları arasında Meksika’yı fetheden Hernán Cortés’in askerlerden biri olan Bernal Díaz, seferi anlatırken şunları söyler:

⁷⁸ a.g.e., s. 143.

⁷⁹ a.g.e., s. 140.

⁸⁰ Bu, yazıda daha önce irdelenen durumla tam olarak aynı değildir. Bununla birlikte Aristoteles’in barbarları doğal köle olarak görmesi, belli ki bu dönemde İspanyol bilim adamları tarafından yapılan yorumlardan biridir.

⁸¹ Bakewell, *A History of Latin America*, s. 142.

⁸² a.g.e., s. 142.

[G]eniş bir şoseye vardık ve oradan Iztapalapa'ya doğru geçmeye devam ettik. Suda yerleşik köyleri, karadaki diğer büyük kasabalarıyla tüm şehirlerini ve Meksika'ya giden o düz geçidi görünce hayretler içinde kaldık. Muhteşem kentler ve tapınaklar ile sudan yükselen taştan yapılmış yapılarla Amandis masalından büyülü bir hayal gibi görünüyordu. Öyle ki askerlerimizin bazıları tüm bunların bir düş olup olmadığını sordu. Dolayısıyla böyle bir tarzda yazmam şaşırtıcı olamaz. Daha önce duyulmamış, görülmemiş ya da hayal bile edilmemiş bu son derece harika şeyleri ilk gördüğüm anı nasıl tasvir edeceğimi bilemiyorum.⁸³

Diaz, ayrıca şehirde içinde İspanyolların “konakladıkları saraylar”dan da söz eder:

[M]uhteşem taşlar, sedir ağacı ve öteki hoş kokulu ağaçlarla oldukça geniş ve çok iyi inşa edilmişlerdi; harika manzaraları olan odaları dokuma pamuk tenteleri ile kaplıydı.⁸⁴

İspanyol bilginler arasında vuku bulan tartışma ise daha çok gerçek dünya ile ilgiliydi. Nihayetinde Amerikalı yerlilerin doğal köle olarak tanımlanmaları İspanyollar tarafından köleleştirilmelerini haklı kılacaktı. Diğer yandan, özgür insanlar olarak tanımlandıkları durumda bu kez “topraklarını işgal etmek, mülklerini ele geçirmek ve insanların hayatlarına hükmetmek üzere İspanya'nın hangi hakla Amerika'da bulunduğu”⁸⁵ sorusu ortaya çıkacaktı ki, bu da kaçınılmaz olarak yeni İspanyol İmparatorluğunun hukuka aykırı bir şekilde kurulduğu sonucunu doğuracaktı.

Bu soruya ilişkin genel olarak iki rakip taraf ortaya çıkmıştır. Yerli Amerikalılar'ın rasyonel yetilere sahip olduğunu kabul edenler, onların Aristotelesçi anlamda doğal köle olarak tanımlanmalarına karşı çıkarken; etmeyenler bu tanımlamada ısrar etti. Bununla birlikte, ilk kamp içinde bulunan Francisco de Vittoria ve Las Casas'ın bakış açılarında da bir nüans vardır. “Onaltıncı yüzyıl İspanya entelektüellerinin kesinlikle en iyisi” olarak

⁸³ Bernal Díaz, *The Conquest of New Spain*, çev. J. M. Cohen, Penguin Books Ltd., Middlesex, 1963, s. 214.

⁸⁴ a.g.e., s. 215.

⁸⁵ Bakewell, *A History of Latin America*, s. 140.

vasfedilen Vittoria,⁸⁶Salamanca Üniversitesi'nde bir rahip ve skolastik hocasıydı. Dolayısıyla hem Aquinas hem de Aristoteles'in çalışmalarıyla çok yakından ilgiliydi.

Vittoria, Aristoteles'in doğal köle kavramına somut bir ifade verilmesiyle ilgili girişimleri çevreleyen güçlükten yararlanarak, insan için doğal efendi ve doğal köle arasında bulunan yeni bir kategori oluşturmuştur. Çünkü Vittoria'ya göre Amerikalı yerlilerin "rasyonelliği yadsınamaz; ancak potansiyeli henüz kavranmamış, dolayısıyla tam yetkinleşmemiştir."⁸⁷ Ancak Vittoria ve takipçilerine göre Amerikalı yerlilerce kavranmamış akılsallığın "yetersiz eğitime atfedilmesi" ve -örneğin çocuğun her halükarda yetişkinliğe doğru büyümesi gibi- "giderilebilir"likle açıklandığı bu orta kategori geçici bir durumdur. O halde Amerika'daki İspanyolların görevi bu eğitimi sağlamak ve bu tamamlandığında da yerli Amerikalılar'ın özgür insanlar olduklarını kabul etmektir.⁸⁸

Gerçi yerli Amerikalılar'ın statüsü sorunu özellikle 1550 yılı ile ilişkilidir. Nitekim bu yılda, aşağıda görüleceği gibi bir dereceye kadar Vittoria'nın mirasçısı olan Bartolomé de las Casas'tan etkilenmiş olan Kral V. Charles, "avukatlar ve ilahiyatçılar aracılığıyla adil bir hükmetme tesis edilinceye kadar Amerika'ya "başka herhangi bir fetih önünü kapatmıştır."⁸⁹ Bu sorunun ortadan kaldırılması amacıyla bir tartışma yapılmış ve bu tartışma "tarihte eşsiz bir an"⁹⁰ olarak tanımlanmıştır. Tartışmanın iki ana katılımcısı Juan Ginés de Sepúlveda ile Bartolomé de Las Casas'tır.⁹¹

"Bir tercüman ve humanist", aynı zamanda Yeni Dünya'da İspanyol fetihlerini savunan yazılar yazmakta olan Sepúlveda, Vittoria'nın yeni kategorisini örtük bir şekilde yadsır ve Amerikan yerlilerinin Aristoteles'in tanımladığı şekilde gerçekten doğal köle olduklarında diretir.⁹² Yazılarıyla "Kızılderililer üzerine şimdiye kadar yazılmış en şiddetli saldırılardan biri"ni ortaya koymuştur.⁹³ Sepúlveda'ya göre yerli Amerikalılar'ın "işçilik" sergileyebilmeleri tartışma konusu değildir, ancak bu gibi "hayvanlar, kuşlar

⁸⁶ a.g.e., 142.

⁸⁷ a.g.e., s. 143.

⁸⁸ a.g.e., s. 143.

⁸⁹ a.g.e., s. 147.

⁹⁰ Wood vd., *Art of the Western World*, s. 269.

⁹¹ Burada "tartışma" teriminden, iki muhalifin birbiriyle yüzyüze münakaşası ima edilmektedir. Oysa Pagden'in belirttiğine göre tartışma denmesi tuhaftır, çünkü iki taraf gerçekte karşılaşmamıştır" (bkz. Pagden, Introduction, s. xxx).

⁹² Bakewell, *A History of Latin America*, s. 148.

⁹³ Pagden, Introduction, s. xxviii.

ve örümceklerin hiçbir insanın taklid edemeyeceği türden işler yapmaları” rasyonel bir akla sahip olduklarının “kanıtı” da değildir.⁹⁴ Aksine, Sepúlveda'nın gözünde Amerikalı yerliler, “domuzlar gibi her zaman yere sabitlenmiş gözleriyle”,⁹⁵ “en insanî ve erdemli her türünde kusursuzluk gösteren”⁹⁶ İspanya'dan gelen üstün adamlara hizmet etmek kendilerine yararlı olacak⁹⁷ “son derece vahşi” ve “son derece barbar” olan “düşük varlıklar”dır.⁹⁸

Kendisi de bir keşiş olan ve “herşeyden evvel Kızılderililer lehine bir polemikçi ve propagandacı” olarak tanımlanan Las Casas⁹⁹ ise yerli Amerikalılara karşı bu tutumları yüzünden kıtadaki İspanyol yerleşimcilerinin kati surette sevmedikleri biriydi.¹⁰⁰ Las Casas da, argümanında Aristoteles'e referans yapar. Ancak onun yapmaya çalıştığı şey, Aristoteles'in barbarlık sınıflandırmasının yerli Amerikalılar için geçerli olmadığını kanıtlamaktır. Las Casas “[d]ini, ekonomik ve siyasi olmak üzere Filozof tarafından belirtilen üç basiret”in onlarda tecelli ettiğini beyan eder.¹⁰¹ Doğal kölelik için Aristoteles'in temel koşulunun bilişsel yeti eksikliği olduğunun farkında olan Las Casas, “öğrenme ve anlamaya çok açık...parlak bir zekaya sahip” Amerikalı yerlilerin böyle bir noksanlıkları olduğunu asla kabul etmez.¹⁰² Las Casas, yerlilerin rasyonellikle uyuşmayan bazı davranışlar sergilediğini doğrular, ancak Vittoria gibi o da, bu hataların eğitim yoluyla iyileştirilebilir olduğunu, ancak Vittoria'dan farklı olarak böyle bir eğitimin evrensel çapta, yani tüm insanlık için gerekliliğini iddia eder. Las Casas der ki:

Hepimiz en baştan daha önce doğmuş olanların bize rehberlik etmelerine ve yardımcı olmalarına ihtiyaç duyarız. Böylece, dünyanın kimi yerlerinde karşılaşılan kaba saba bazı halklar, kolayca değersiz yabancı otlar ve dikenler üreten sürülmemiş arazi gibidirler, ama içlerinde, sürülüp ekilince

⁹⁴ akt. Wood vd., *Art of the Western World*, s. 269.

⁹⁵ akt. Pagden, Introduction, s. xxviii.

⁹⁶ akt. Wood vd., *Art of the Western World*, s. 271.

⁹⁷ Bakewell, *A History of Latin America*: 148.

⁹⁸ akt. Wood vd., *Art of the Western World*, s. 269.

⁹⁹ Bakewell, *A History of Latin America*, s. 145.

¹⁰⁰ a.g.e., s. 146, 147.

¹⁰¹ akt. Bakewell, a.g.e., s. 148.

¹⁰² Las Casas, *Kızılderili Katliamı*, s. 10.

besleyici ve sağlıklı meyveler verebilecek çok fazla doğal güç taşırlar.¹⁰³

Las Casas her ne kadar Aristoteles'in kavramından yararlı olsa da, cehaletin iyileştirilebileceği inancıyla onun doğal köle görüşünü açıkça reddeder. "Ne kadar kaba, medeniyetsiz ve barbar, vahşi ya da acımasız olursa olsun hiç bir milletin iyi bir yaşama yöneltilemeyeceği düşünülemez", "çünkü dünyanın bütün halkları insandır ve insanın, tek tek ya da topluca, bir tek tanımı vardır ki *onlar rasyonel varlıklardır*"; şu var ki "hiç kimse aydınlanmış olarak doğmaz" yalnızca bu rasyonelliğin geliştirilmesi gerekir"¹⁰⁴ iddialarıyla Las Casas, Ille Philosophus'un soruna ilişkin görüşünü örtülü bir şekilde tümüyle sarsar.

Sonuç

Bu çalışmada Aristoteles'in doğal köle kavramının belirsizliği ve bu kavramın eleştirildiği gösterildi. Ayrıca Augustine felsefesi üzerinden erken Hıristiyanlık düşüncesindeki kölelik anlayışıyla Aristoteles'inin uyummadığı belirtildi. Ancak, Thomas Aquinas'ın başlattığı Aristotelesçiliği yeniden kazandırma çalışmaları ile doğal köle kavramının bir kez daha etkili olduğu ve bu etkinin Rönesans'ta arttığı ortaya kondu. Nitekim, bu makalede, Amerika kıtasına yerleşme döneminin başlarında yeni karşılaşılan yerli halklara ilişkin tartışmanın şekillenmesinde Aristoteles'in eğitilmiş İspanyol bilgin ve rahipleri üzerinde ne kadar etkili olduğu gösterildi. Yanı sıra tartışmanın her iki tarafının da -Amerikalı yerlilerin doğal köle olduklarını iddia eden Juan Ginés de Sepúlveda ile onların doğal köle olmadıklarını ancak eğitilmeleri gerektiğini savunan Francisco de Vittoria ve Bartolomé de las Casas- kanıtlarını, Aristotelyen kavramlar temelinde geliştirdikleri, ancak bir istisna ile Las Casas'ın evrenselci bir tutumla sözkonusu kavrama temelden meydan okuduğu belirtildi.

Çalışmayı noktalamadan önce, 1550 yılında geçen tartışmanın "neredeyse tamamen bir gösteri niteliğinde yapıldığı"¹⁰⁵ için resmi bir beyannameyle sonuçlanmadığını belirtmek önemlidir. Bununla birlikte Bakewell'e göre "Las Casas'ın görüşleri görünüşte daha fazla destek

¹⁰³ akt. Bakewell, *a.g.e.*, s. 149.

¹⁰⁴ akt. Wood vd., *Art of the Western World*, s. 271.

¹⁰⁵ Pagden, Introduction, s. xxx.

kazanmıştır” ve tek başına bu bile anlamlıdır.¹⁰⁶ Zira, bu zaferin etkisiyle “kuvvet kullanmadan fetih” anlayışı teoride İspanyol İmparatorluğu'nun hâkim politikası haline geldi, ancak realitede hiçbir şey değişmedi,¹⁰⁷ hatta Amerika fetihlerinin devam yaşağı feshedildi.¹⁰⁸ Sonuç olarak denebilir ki, Amerikan yerlilerinin statüsü tartışmalarında Aristotelesçi düşünce hâkim iken, fethin gerçek yüzü onların asıl kaderini tayin etmiştir.

Not: Çevireni belirtmeyen tüm çeviriler tarafımdan yapılmıştır.

Kısaltmalar:

- Pol. : Aristoteles - *Politika*.
- N.E. : Aristoteles - *Nikomakhos'a Etik*.
- Aug. : St. Augustine - *The Works of Aurelius Augustine*.
- Aquinas II : St Thomas Aquinas, *Contra Gentiles Book II*.
- Aquinas III : St Thomas Aquinas, *Contra Gentiles Book III*.

¹⁰⁶ Bakewell, *A History of Latin America*, s. 148.

¹⁰⁷ Bakewell, *ag.e*.

¹⁰⁸ Wood vd., *Art of the Western World*, s. 271.

KAYNAKÇA

- Alighieri, Dante, *İlahi Komedya*, çev. Rekin Teksoy, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- Andrewes, Antony, *Greek Society*, Penguin Books Ltd., Middlesex, 1991.
- Aquinas, St Thomas, *Contra Gentiles Book II*, çev. James F. Anderson, Hannover House, New York, 1955-7.
- Aquinas, St Thomas, *Contra Gentiles Book III Q1-83*, çev. Vernon J. Bourke, Hannover House, New York, 1955-7.
- Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, BilgeSu Yayıncılık, Ankara, 2014.
- Aristoteles, *Politika*, çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul, 2013.
- Augustine, Aurelius, *The Works of Aurelius Augustine: Vol. II. The City of God*, çev. Marcus Dods, Murray and Gibb, Edinburgh, 1871.
- Bakewell, Peter, *A History of Latin America*, Blackwell Publishers Inc., Malden, 1998.
- Castiglione, Count Baldesar, *The Book of the Courtier*, çev. Leonard Eckstein Opdycke, Charles Scribner's Sons, New York, 1903.
- Díaz, Bernal, *The Conquest of New Spain*, çev. J. M. Cohen, Penguin Books Ltd., Middlesex, 1963.
- Durant, Will, *Outlines of Philosophy: Plato to Russell*, Ernest Benn Limited, London, 1962.
- Fahri, Macit, *İslâm Felsefesi Tarihi*. çev. Kasım Turhan, İklim Yayınları, İstanbul, 1992.
- Fortenbaugh, W.W., *Aristotle on Emotion*, Gerald Duckworth & Co Ltd., London, 2002.
- Hale, J. R., *Renaissance Europe: Individual and Society, 1480-1520*, University of California Press, Ltd., California, 1977.
- Hale, John. *The Civilization of Europe in the Renaissance*, HarperCollinsPublishers, London, 1993.
- Jones, A.H.M., "Athens and Sparta", *The Greeks* içinde, ed. H. Lloyd-Jones, A.C. Watts & Co. Ltd., London, 1962.
- Kutsal Kitap*, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2003.

Sömürgeci İspanyol Amerikası'nda Aristotelesçi Doğal Köle Kavramı

- Las Casas, Bartolomé de, *Kızılderili Katliamı*, çev. Ömer Faruk Birpınar, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2004.
- Leff, Gordon, *Medieval Thought: St Augustine to Ockham*, Penguin Books Ltd., Middlesex, 1958.
- Mango, Cyril, *Byzantium: The Empire of the New Rome*, Orion Books Ltd., London, 1998.
- MacIntyre, Alasdair, *A Short History of Ethics*, Routledge, London, 2002.
- Musa, Mark, "Notes" for Canto IV., *The Divine Comedy: Vol I: Inferno* içinde, Dante Alighieri, Penguin Books Ltd., London, 1984, 102-8.
- Pagden, Anthony, "Introduction", *A Short Account of the Destruction of the Indies* içine, Bartolomé de Las Casas, çev. Nigel Griffin, Penguin Books Ltd., London, 2004, xii-xli.
- Sinclair, T.A., "Introduction", *The Politics* içinde, ed. ve çev. T. A. Sinclair, Penguin Books Ltd., Middlesex, 1976.
- Ward, Julie K, "Ethnos in the Politics: Aristotle and Race", *Philosophers on Race: Critical Essays* içinde, ed. Julie K. Ward and Tommy L. Lott, Blackwell Publishers Ltd. Oxford, 2002, 14-37.
- Wood, Michael, Cole, Bruce & Gealt, Adelheid M., *Art of the Western World: From Ancient Greece to Post Modernism*, Simon & Shuster Inc., New York, 2006.
- Wood, Michael, *Conquistadors*, BBC Worldwide Limited, London, 2001.